

ЗНАЧАЈ И ПОТРЕБА ВИСОКОШКОЛСКОГ ОБРАЗОВАЊА КОМПЕТЕНТНИХ НАСТАВНИКА ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У ШКОЛИ

RELEVANCE OF HIGHER EDUCATION COMPETENT TEACHERS TO PRESENT RELIGIOUS TEACHING IN SCHOOLS

Живорад Миленовић

Апстракт: У погледу верског васпитања у школи, све је раширеније мишљење да су знање, религија и веровање важан део квалитетног образовања који може унапредити демократско друштво и допринети слободи вероисповести и разумевању друштвених различитости. Да би се то постигло, уведена је верска настава као изборни наставни предмет у школама. Наставу овог предмета, прате бројни проблеми: не изводи се на одговарајући начин, није усклађена са интелектуалним и општим психофизиолошким развојем ученика, а изводе је и недовољно компетентни наставници. Верску наставу углавном изводе свештена лица која познају струку, али не и наставу. Изводе је и учитељи и наставници који су методичари наставе, али не и стручни методичари. Отуда и сумње у њену оправданост и потребу, али и захтеви да се верска настава као наставни предмет укине, зато што је више довела до бројних недоумица и предрасуда, него ли што има васпитно-образовну ефикасност у школи. Све то указује на значај и потребу за образовањем компетентних наставника верске наставе за основну школу на посебним смеровима на учитељским, педагошким и филозофским факултетима. Тиме би се уз одговарајући наставни програм припремили квалификовани наставници верске наставе, који би поседовали професионално-стручна знања, педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и друге компетенције за извођење верске наставе у школи.

Кључне речи: религија, верска настава, вероучитељи, високошколско образовање, наставници верске наставе.

Abstract: *In terms of religious education at school, there is widespread consensus that knowledge, religion and belief is an important part of quality education that can promote democracy and freedom of religion and contribute to the understanding of social diversity. To achieve this, the introduction of religion is classes as an elective subject in schools. The teaching of this subject, accompanied by numerous problems: not performed properly, is not in line with the general intellectual and psycho-physiological development of students, and is performed under competent teachers. Religious education generally performs sacred persons who know the profession, but not teaching. Performed by the teachers who are teaching methodologists, but not expert methodologists. Hence the suspicion of its justification and necessity, but also calls for religious education as a subject terminates, because it led to many more doubts and prejudices, but you know what has the educational performance in school. All this points to the importance of higher education and the need to carry out competent teachers of religious education in schools, in particular directions at teacher, pedagogical and philosophical faculties. This would be the appropriate curriculum prepared qualified teachers of religious education, to own a professional and expert knowledge, pedagogical-psychological, methodological and other competencies to perform religious education in school.*

Key words: *religion, religious education, religious teachers, higher education, religious education teachers.*

УВОД

У последњих двадесет година у земљама некадашње Југославије, догодиле су се бројне промене. Оне су исказале и потребу ревизије појединих аспеката образовања. Један је и однос религије и образовања. Односно другачије поимање, а нарочито начин инкорпорирања религије у образовању. То зато што је однос образовања и религије условљен успостављеном хијерархијом вредности у друштву. Али и политиком потпоре тим вредностима који ће младе усмеравати према искључиво материјалним или, можда, духовним вредностима, или ће наћи разумну меру међу њима. У погледу верског васпитања у државним школама, све више сазрева уверење да нема тог образовног система који себи може приуштити игнорисање улоге религије и веровања у историји и култури. Непознавање у тој области може довести до стварања негативних стереотипа. Све је раширеније и мишљење да су знање, религија и веровање важан део квалитетног образовања који може унапредити демократско друштво и узајамно поштовање. Али и да јача подршку слободи вероисповести и промовисати разумевање за друштвену различитост.

У данашњој основној школи, верску наставу изводе некомпетентни наставници. С једне стране, изводе је учитељи, педагози и други наставници који су компетентни за извођење наставе у школи. Они, међутим, нису компетентни за извођење верске наставе зато што не познају струку. С друге, верску наставу изводе свештеници који познају струку, али нису компетентни за извођење наставе у школи. Да проблем буде већи, за све вероучитеље, благослов даје владика надлежне епархије. Поред тога, наставни планови углавном се доносе од стране црквених власти. А контролу рада вероучитеља врше лица која су црквени службеници епархије.

Да би се избегли уочени проблеми, врши се професионална припрема вероучитеља. У ту сврху, организују се курсеви и семинари, на којима будући вероучитељи (наставници и свештена лица), стичу знања за која се претпоставља да су им неопходна за самостално извођење наставе. То истовремено не значи да су ови наставници заиста и компетентни за извођење верске наставе. Да је тако показују и бројни примери из свакодневне наставне праксе, у којој до сада нису утврђени васпитно-образовни ефекти верске наставе у основној школи. Стога се истиче значај и потреба високошколског образовања компетентних наставника за извођење верске наставе у основној школи.

1. ОСНОВНА НАЧЕЛА ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У ЗЕМЉАМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

При организовању верске наставе у државним школама држава чланица ОЕСС-а (ОДИHR, 2007, р. 176) се мора придржавати следећих десет основних начела:

1) Наставу о религијама и веровањима организовати на начин који је правичан, прецизан и заснован на темељном знању, при чему ученици треба да уче о религијама и веровањима у окружењу које подстиче поштовање људских права, основне слободе и грађанске вредности.

2) Наставници који предају о религијама и веровањима треба да уважавају верске слободе које доприносе стварању таквог школског окружења и праксу која негује заштиту права других у духу узајамног поштовања и разумевања међу члановима школских заједница.

3) Школе су одговорне за наставу о религијама и веровањима, али начин на који се изводи настава не би требао да умањује или игнорише улогу породице или верских организација у смислу преноса ових вредности на генерације које долазе.

4) Требало би основати саветодавна тела на разним нивоима чији би приступ био на укључивању различитих носилаца активности у припреми и примени наставних планова и програма за обуку наставника.

5) У ситуацијама где обавезни програм наставе о религијама и веровањима није довољно објективан, треба настојати на реформама како би се постигао одмерен и непристрасан приступ, а тамо где то није могуће или не може бити одмах постигнуто, да се призна право на похађање као могуће задовољавајуће решење за родитеље и ученике под условом да су аранжмани непохађања структурирани на сензибилан и недискриминирајући начин.

6) Наставници који подучавају о религијама и веровањима требало би да су адекватно образовани за тај рад, да поседују знања, ставове и вештине за подучавање о религијама и веровањима на праведан и одмерен начин, да поседују знања и вештине о предмету који предају, али и педагошке вештине, тако да могу деловати са ученицима у интеракцији и помоћи им да буду међусобно у интеракцији на начин који је разуман и испуњен узајамним поштовањем.

7) Приликом примене наставних планова и програма, уџбеника и наставних материјала за поучавање о религијама и веровањима, требало би узети у обзир религиозна и нерелигиозна гледишта на начин који је праведан и достојан поштовања и водити рачуна да се избегне нетачан или штетан наставни материјал, посебно када би такав наставни материјал могао да појачавао негативне стереотипе.

8) Наставни планови и програми треба да су израђени у складу са признатим професионалним стандардима како би се осигурао одмерен

приступ за учење о религијама и веровањима, при чему израда и реализација наставних планова треба укључивати отворен и праведан поступак који свим заинтересираним странама оставља могућност да дају своје коментаре и савете.

9) Квалитет наставних планова и програма у области подучавања о религијама и веровањима може ефикасно допринети образовним циљевима *Тоledo водећих принципа* само ако су наставници професионално обучени да користе наставне планове и програме и ако пролазе сталне обуке како би проширили своје знање и способности, које се односе на овај предмет, при чему би свака основна примена наставника требало да буде осмишљена и израђена према начелима демократских и људских права и садржавати увид у културу и религијску различитост која постоји у друштву.

10) Наставни планови и програми који се односе на подучавање о религијама и веровањима треба да посвете пажњу кључним историјским и савременим догађајима који се односе на религију и веровања и да одражавају глобална и локална питања, при чему се треба обазриво понашати према различитим манифестацијама религиозних и секуларних плуралитета који постоје у школама и друштву у којима раде, зато што ће овакви обзира помоћи посвећивању проблемима ученика, родитеља и свих заинтересованих страна у образовању.

2. НЕКИ НЕДОСТАЦИ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ

Недостаци верске наставе у основној школи, нарочито у млађим разредима основне школе су бројни. Истовремено, бројна истраживања су показала (Gearson, 2003, p. 32) да код деце млађег школског узраста и нема праве религиозности. Религијско васпитање није ни у складу с њиховим општим интелектуалним развојем и способностима, које су карактеристичне за овај узраст, а оне су „конкретне операције“ (Alberts, 2008, p. 1088), али, како наводи и Vlatko Previšić, према социодемографским карактеристикама ученика и социјалном дистанцом према националним и религијским групама (1996, str. 862). За разлику од ових резултата истраживања, верско васпитање и образовање подразумева практично деловање (учешће у верским обредима) и апстрактно мишљење које се код деце углавном развија тек у 14. и 15, а најраније у 12. години живота.

Све ово, међутим, не значи да децу потпуно треба лишити могућности упознавања с општим садржајима о вери и религији. Напротив, децу млађег школског узраста кроз пригодне активности у школи упознавати са смислом и значењем верских празника које обележава школа (Freatly and Parker, 2010, p. 239). Притом је неопходно изабрати садржаје религијског карактера, а не религиозног и без пратећих обреда (Egriker, 2010, p. 53). Тиме би се избегла непожељна идеологизација у овом правцу. У складу са тим у

основној школи не треба организовати ни конфесионалне, ни неконфесионалне активности деце. У правцу доказивања изнесених тврдњи, Миомир Ивковић (2009, стр. 27-28) износи девет теза, према којима за децу (пре свега млађег школског узраста) не треба организовати ни религиозно (вјерско) ни религијско васпитање.

1) Шта су критеријуми разликовања религијског васпитања и религиозног васпитања? Поједностављено формулисано, у религијско васпитање улазе знања о религијским феноменима, до којих се долази научном методом и која се могу на исти начин проверити, одредити и научити. То је знање о садржајима у које човек не мора веровати, нити их у своје понашање уградити. Религиозно (верско) васпитање подразумева управо веровање, вредновање и понашање у сагласности с одређеним одређењима. Зато религиозна култура није и не може бити циљ васпитања, нити може имати своје функције у школи. Функције религиозне културе остварују се у цркви и њој то треба оставити.

2) Религиозно (верско) или религијско васпитање деце у основној школи? Шта одабрати? У трагању за одговором на ово питање: шта и како радити у основној школи (пре свега са децом млађег школског узраста), треба користити сазнања психологије. Савремена, пак, проучавања у психологији, посебно у развојној психологији, поједностављено речено, показују да код деце до тринаесте, а најраније до једанаесте године живота нема религиозности. То је у складу и са њиховим општим интелектуалним развојем и способностима које су карактеристичне за овај узраст, а оне су конкретне операције.

3) У овом периоду дете може примењивати логичке операције када решава проблеме који укључује конкретне предмете и догађаје. Али, на овом узрасту дете не може решавати: (а) проблеме који су искључиво вербални и (б) проблеме који захтевају сложене мисаоне операције.

4) На овом узрасту дете има чулне представе, а нема апстрактне. Религијске представе су апстрактне.

5) Прве представе о религијском феномену су чулне природе, па на децу утичу само њиховим учешћем у обредима. Основна школа, извесно је, не треба да упражњава такве обреде. Религиозни ритуали су предмет цркве и делатност цркве. И тако треба остати и у савременом друштву.

6) Децу у основној школи не треба оптерећивати учењем религијског феномена. Реална опасност за такве покушаје постоји. То зато што је у савременом друштву забрињавајућа стихијност и у подручју образовне политике, још више с обзиром на ону коју тек треба очекивати, која је изазвана дугогодишњим непознавањем религијских знања, али и помодарством и реалном незаинтересованошћу данашњег друштва.

7) Да ли је ипак могуће нешто радити и урадити у основној школи? Могуће је и треба децу кроз такозване пригодне активности упознавати са

смислом и значењем верских празника, које обележава основна школа (као на пример Свети Сава у православљу, и слични празници у исламу, католичанству и другим верским заједницама). Притом изабрати садржај религијског карактера, а не религиозног, и без пратећих обреда. Тиме би се избегла непожељна идеологизација у овом правцу.

8) Обавезно верско васпитање и образовање, веронаука, односно православни катихизис у основној школи био би исто толико умесан колико и наметање било којег идеологизованог погледа на свет, и теистичког и атеистичког, и материјалистичког и идеалистичког, и сличног.

9) Следствено наведеном, у основној школи (бар не на млађем школском узрасту) не треба организовати ни конвенционалне, ни неконвенционалне активности деце.

3. ОБРАЗОВАЊЕ НАСТАВНИКА ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ

Да би се избегли уочени недостаци у извођењу верске наставе, неопходно је да исту изводе искључиво професионално и стручно оспособљени и наставници који поседују педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и друге компетенције за извођење верске наставе у школи. Будуће наставнике верске наставе, потребно је образовати на посебним смеровима на учитељским, педагошким и филозофским факултетима. Претходно је потребно да наставни програми буду акредитовани према стандардима Министарства просвете. То би истовремено значило и да ће наставу на овим смеровима изводити наставни кадар који је компетентан за образовање будућих наставника верске наставе. У овом раду, покушаће се дати предлог програма образовања компетентних наставника верске наставе на високошколским установама.

Наставу на овим смеровима изводити у трајању од четири године (осам семестара). У току студија, студенти би поред упознавања теоријских основа религијског васпитања и образовања, стекли и неопходне компетенције за извођење наставе у основној школи. Ту се пре свега мисли на њихову методолошку оспособљеност за идентификацију нивоа и структуре знања, развојних карактеристика и осталих индивидуалних разлика ученика. Али и на методичку обученост за развијање, имплементацију и евалуацију програма и индивидуализованог учења и модела верске наставе. Поред тога, постоји и потреба креирања и остваривања плана и програма интерактивног обучавања учитеља за индивидуализацију учења у верској настави. Али и потреба за унапређивањем и иновирањем верске наставе и професионално-стваралачких компетенција будућих наставника верске наставе

У току студија, будући наставници верске наставе, у прва четити семестра, изучавали би основне предмете који се изучавају на осталим смеровима на студијима разредне и предметне наставе. Предмети се могу

сврстати у четири основне групе. Прву групу, чинили би општеобразовни предмети. У другој би били педагошко-психолошки предмети. У трећу групу били би сврстани стручни предмети из области религије и религијског васпитања и образовања. А у четвртој групи методички предмети.

Прва група (општеобразовни предмети). Прву групу чине предмети општеобразовног карактера. Они су: српски језик, страни језик, грчки језик, филозофија са логиком, социологија, вокално-инструментална настава, ликовно васпитање, математика, информатика, општа књижевност, српска средњовековна књижевност, дечја књижевност, општа историја, историја Срба, физичко и здравствено васпитање, интердисциплинарни семинар из природних наука (физика, хемија, биологија и географија), грађанско васпитање и устав и права грађана.

Друга група (педагошко-психолошки предмети). Из друге групе, изучавали би се следећи наставни предмети: општа педагогија, предшколска педагогија, школска педагогија, породична педагогија, дидактика, докимологија, методологија педагошких истраживања са статистиком, образовна технологија, општа психологија, развојна психологија и педагошка психологија.

Трећа група (стручни предмети). Трећу групу чинили би предмети чијим би изучавањем будући наставници верске наставе стекли неопходна знања из области религије и религијског васпитања и образовања. Они су: социологија религије, основи верске наставе, увод у наставу православног катихизиса, историја Српске православне цркве, религије света, фреско сликарство, Стари завет, Нови завет, канонско право, старословенски језик, патрологија, црквена етика и црквено појање.

Четврта група (методички предмети). У ову групу, ушли би предмети који би будуће наставнике припремили за непосредно извођење верске наставе у школи. Они су: методика наставе, православно катихизис и методика наставе православног катихизиса I-IV.

Поред поменутих наставних предмета, студенти би похађали и низ изборних наставних предмета. У свим наставним годинама, предвиђена би била и стручна пракса. У првој години студија педагошка пракса у трајању од две седмице у сваком семестру. У другој години студија педагошко-дидактичка пракса у трајању од по две седмице у оба семестра. На трећој и четвртој години студија, студенти би похађали по четири седмице методичке праксе у оба семестра. Поред тога, у другом семестру треће године студија, студенти би сваке недеље имали по један дан методичке праксе коју би реализовали на факултету или у основним школама заједно са предметним наставницима и асистентима. На четвртој години студија, студенти би у првом семестру сваке недеље имали по један дан, а у другом семестру по два дана методичке праксе коју би реализовали са предметним наставницима и

асистентима у седишту факултета или у основној школи непосредно у настави.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду, на теоријском нивоу расправљало се о специфичностима и основним недостацима верске наставе у школи. При том је као кључни, истакнут проблем некомпетентности наставника који изводе верску наставу. То зато што верску наставу углавном изводе с једне стране учитељи, педагози и други наставници који су компетентни за извођење наставе, али они не познају струку. С друге, верску наставу изводе и свештена лица која познају струку, али нису компетентна за извођење наставе у школи. Досадашњи професионални развој вероучитеља на посебним курсевима и семинарима, углавном није дао резултате. Стиче се и утисак да је верска настава пре довела до предрасуда и недоумица него ли што има васпитно-образовну ефикасност у школи. Стога је истакнут значај и потреба да се будући наставници образују на посебним смеровима на учитељским, педагошким и филозофским факултетима. У овом раду, дат је и предлог програма образовања будућих наставника за извођење верске наставе у школи. Поменути програм образовања наставника верске наставе, гаранција је оспособљавања компетентних наставника за њено извођење у школи. Поред основних академских студија – *бечелор*, неопходно је организовати и академске студије - *мастер*. Само на тај начин, наставници верске наставе, стекли би професионално-стручно знање, педагошко-психолошке, дидактичко-методичке и друге компетенције за квалификовано извођење верске наставе у школи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alberts, W. (2008). Integrative Religious Education in Europe. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.
2. Freathy, R. and Parker, S. (2010). The Necessity of Historical inquiry in Educational Research: The Case of Religious Education, *British Journal of Religious Education*, Vol 32, No.3 (p. 229-243).
3. Gearson, L. (2003). *Citizenship through secondary religious education*. New York: Routledge.
4. Ивковић, М. (2009). Ни религиозно/верско, ни религијско васпитање деце у предшколској установи. У: М. Пројовић (уред.) (2009). „Наше стварање“ – Зборник радова са четвртог симпозијума „Васпитач у 21. веку“, одржаног 28-29.03.2008. године у Сокобањи (стр. 27-28). Алексинац: Висока школа за васпитаче струковних студија у Алексинцу.
5. Previšić, V. (1996). Sociodemografske karakteristike srednjoškolaca i socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama, *Društvena istraživanja*, br. 5-6 (str. 859-874).

6. ODIHR advisory council of experts on freedom of religion or belief. (2007). Toledo Guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools. Warsaw: OSCE-ODIHR.